

بسم الله الرحمن الرحيم

اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)

مقدمه

- اندیشه در لغت به معنای فکر، تفکر و تامل است. نوعی فعالیت ذهنی انسان عاقل محسوب می شود که در جهت کشف نادانسته ها صورت می گیرد.
- اندیشه تفکری است که دارای ویژگیهایی همچون انسجام منطقی، حد و حدود و مرزهای منطقی، قابلیت استدلال، مبنا و اهمیت باشد.
- اندیشه سیاسی مجموعه ای از آراء و عقایدی است که به شیوه عقلانی و منطقی و مستدل در باره چگونگی سازمان دادن به زندگی سیاسی مطرح می گردد.
- اندیشه سیاسی اگر بر اساس مبانی فلسفی مطرح گردد، فلسفه سیاسی و اگر بر اساس مبانی فقهی و یا کلامی مطرح گردد، فقه سیاسی و یا کلام سیاسی نامیده می شود.
- اندیشمند سیاسی در پی یافتن علل بی نظمی ها و مشکلات و بحرانهای جامعه خود است و اندیشه سیاسی وی تبیین وضع موجود و ارائه راه حل برای حل مشکلات و ارائه الگو برای رسیدن به جامعه آرمانی است.
- مرحله تشخیص علل در اندیشه سیاسی، مهم و اساسی است.

فصل اول: تحولات سیاسی-اجتماعی دوران حیات امام خمینی

و تاثیر آنها در اندیشه سیاسی ایشان

می توان دوران زندگی امام خمینی را به چهار مرحله زیر تقسیم کرد

۱- دوران کودکی و نوجوانی

۲- دوران تحصیل

۳- دوران مرجعیت

۱- تحولات دوران کودکی و نوجوانی امام (۱۳۰۰-۱۲۸۱)

- ◀ امام خمینی در اول مهرماه ۱۲۸۱ در شهرستان خمین در خانواده ای روحانی دیده به جهان گشود.
- ◀ پدر او سید مصطفی از فقهای معاصر میرزای شیرازی صاحب فتوای معروف در جنبش تنباکو بود.
- ◀ سید مصطفی پس از پایان تحصیلات از نجف به خمین بازگشت و در کنار مردم به مبارزه با زورگویان دولتی و خوانین بود.
- ◀ پدر امام در سن ۴۲ سالگی و در مسیر خمین به اراک برای شکایت از دو نفر از خانهای ستمگر خمین به شهادت رسید.
- ◀ از آن پس روح الله ۵ ماهه توسط مادر و عمه خود بزرگ شد.
- ◀ نفرت و انزجار روح الله نسبت به روابط ظالمانه اقتصادی-اجتماعی به تدریج شکل علمی گرفته و مبنای اصل دفاع از مستضعفین در برابر مستکبرین گردید.
- ◀ در ۱۵ سالگی عمه و سپس مادر امام فوت کردند و امام بصورت مستقل دوران تکوین شخصیت خود را آغاز نمود.

۲- تحولات دوران تحصیل امام (۱۳۳۹-۱۳۰۰)

- ◀ پس از تشکیل دولت مشروطه در ۱۲۸۵، حکومت مرکزی بیمار و ناتوان تنها در تهران وجود داشت.
- ◀ ایران در خلال جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴ میلادی) به اشغال نیروهای متفقین (انگلستان، فرانسه و روسیه) درآمد.
- ◀ بروز ناامنی، شورش و یاغی گری های پراکنده در برخی از نقاط کشور وجود داشت.
- ◀ در ۱۹۱۷ (۱۲۹۶ شمسی)، بلشویک ها در روسیه بوسیله یک انقلاب، رژیم تزاری را سرنگون کرده و خود به قدرت دست یافتند. این عده سپس تمام امتیازاتی را که تزارها در ایران بدست آورده بودند لغو کردند. تنها اراضی وسیع قفقاز که در دو جنگ ایران و وروس از ایران جدا شده بود، در دستان دولت شوروی روسیه باقی ماند.

- ◀ دولت انگلستان فارغ از رقابت روسیه در پس از انقلاب بلشویکی، به ایران در این دوره بعنوان یک کشور دارای منابع نفتی بزرگ نگاه می کرد. به همین دلیل در ۱۹۱۹ (۱۲۹۸ش)، قرارداد موسوم به وثوق الدوله برای تبدیل ایران به یک کشور تحت الحمایه را مطرح نمود. این قرارداد با مخالفت افکار عمومی و دولت های خارجی روبرو شد.
- ◀ استفاده از منابع نفتی ایران، نیاز به یک حکومت مقتدر در تمامی ایران داشت. برای این کار، به یک نفر دیکتاتور جاه طلب برای حفظ امنیت و ثبات مورد نیاز بود.
- ◀ بدین ترتیب کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ شکل گرفت و سید ضیاء الدین طباطبایی با فشار انگلیسی ها نخست وزیر شد و رضاخان نیز از احمد شاه فرمان سردار سپه گرفت.
- ◀ در سال ۱۳۰۰ همزمان با ورود رضاخان به تهران، امام جهت ادامه تحصیل به اراک رفت.
- ◀ دوره نخست وزیری سید ضیاء پس از ۹۳ روز پایان یافت و رضاخان خود را بعنوان نخست وزیر به شاه تحمیل کرد.
- ◀ پس از آن رضاخان انتخابات مجلس را زودتر از موعد برگزار کرد و اکثر طرفداران خود را به مجلس فرستاد.
- ◀ این مجلس با تصویب ماده واحده ای سلطنت قاجار را منقرض اعلام کرد.
- ◀ مجلس موسسان در جوی از اختناق شکل گرفت و در سال ۱۳۰۴ بطور رسمی رضاخان شاه ایران گشت.
- ◀ رضاشاه سلطنت خود را بر سه پایه ارتش، دیوان سالاری دولتی و دربار متکی نموده بود.
- ◀ دولت رضاشاه از حمایت نیروهای اجتماعی برخوردار نبود. مردم مذهبی از سیاست های ضد مذهبی او متنفر بودند. روشنفکران نیز به تدریج حرص او در جمع آوری پول و مستغلات، هزینه ارتش، تورم و استبداد خشن را شناختند و از او روی برگرداندند.
- ◀ اساتید مهم امام در دوره تحصیل عبارت بودند از
  - آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری، موسس حوزه علمیه قم
  - آیت الله شاه آبادی، معلم اخلاق
- ◀ برخی دیگر از استادان امام از رهبران و شاگردان رهبران روحانی مشروطه بودند که به امام تجربیات و تلخی و شیرین های مشروطه را منتقل نمودند.
- ◀ دو تجربه مهم امام در دوران تحصیل عبارت بودند از
  - اول: شکست جنبش مشروطه به عدم رهبری واحد و تشتت در اداره آن بخصوص در میان

متدینین و روشنفکران مربوط بود.

دوم: ورود امام به قم همزمان با فعالیت های رضا خان پس از ۱/۵ سال از ورود او به تهران بود و امام دوران سنگین رضاشاهی را از نزدیک تجربه کرد.

۳- امام خمینی در دوران مرجعیت (۱۳۳۹-۱۳۵۷)

◀ این دوره را نیز می توان به دو بخش تقسیم نمود: امام و دوره ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۳ و دیگری از سال ۴۳ تا ۱۳۵۷

◀ مهمترین موضوع در این دوره قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ است که تلاش روحانیان و مردم به رهبری امام در برابر آثار منفی انقلاب سفید بود و با این قیام رهبری حرکت های مخالف رژیم پهلوی به بخش مذهبی جامعه منتقل شد. همچنین کشتار مردم در قیام فوق، چهره شاه را که تا آن زمان تقصیرها را به گردن نخست وزیران می انداخت، افشا نمود. طرد همه نیروهای بیگانه از ایران مورد توجه قرار گرفت و این قیام نقطه آغاز بازگشت به خویشتن در کشور شد.

۱- روند حوادث و رخدادها (۱۳۳۹-۱۳۴۳)

الف: مصوبه انجمن های ایالتی و ولایتی

◀ با کودتای ۲۸ مرداد، راه برای ظهور استبداد در مخرب ترین و مخوف ترین شکلی که ایران تجربه کرده است، باز شد.

◀ در ۱۹۶۱ (۱۳۳۹)، جان فیتز جرال کندی، کاندیدای حزب دمکرات به ریاست جمهوری آمریکا رسید. او اهداف خود را پیشبرد حقوق مدنی و برنامه های اصلاحات اجتماعی معرفی کرد.

◀ با رحلت آیت الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰، مرجعیت مطلق در جهان شیعه از میان رفت.
◀ در اردیبهشت ۱۳۴۰، علی امینی به نخست وزیری منصوب شد. شعار اصلاحات اداری و اقتصادی بویژه اصلاحات ارضی را با حمایت آمریکائی ها آغاز نمود.

◀ شاه در سفری به آمریکا، به واشنگتن قول داد که اصلاحات مورد نظر آنان را خود راسا انجام دهد.

◀ امینی در ۲۷ تیرماه ۱۳۴۱ استعفا داد و اسدالله علم به جای او نشست.

◀ در ۱۶ مهر ۱۳۴۱، دولت علم لایحه انجمن های ایالتی و ولایتی را به تصویب رساند. واژه اسلام از شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان حذف شده، انتخاب شوندگان قرار بود بجای بجا آوردن مراسم تحلیف با قرآن، این کار را با «کتاب آسمانی» انجام دهند. به زنان نیز حق رای داده شده بود.

◀ امام خمینی از علمای طراز اول قم دعوت نمود تا در منزل فرزند موسس حوزه علمیه قم گرد هم آیند تا در برابر اقدام دولت تصمیم گیری نمایند. ارسال تلگرام به شاه مبنی بر مخالفت مراجع با لایحه مزبور، آگاه نمودن علمای دیگر شهرها و جلسات مشورتی هفتگی میان مراجع از تصمیمات این جلسه بود.

◀ در ۲۲ آبان ۱۳۴۱ اسدالله علم طی تلگرافی به سه نفر از مراجع، به جز امام، موافقت خود را با خواسته های آنان اعلام کرد و در آذرماه همان سال رسماً این لایحه لغو شد.

◀ دو هدف از طرح این لایحه و تصویب آن مد نظر بود:

۱- تضعیف روحانیت و تقویت عمال بیگانه: امام احساس می کرد که برداشتن شرط سوگند به قرآن برای اعضای انجمن ها، راه را برای مشارکت بهائیان در حیات سیاسی کشور فراهم می سازد.

۲- گسترش بی بند و باری در پوشش اعطای حق رای به زنان: مخالفت با مصوبه دولت در مورد انجمن های ایالتی و ولایتی، مخالفت با آزادی زنان نبود بلکه به گفته امام، "در این بیست و چند سالی که از کشف حجاب می گذرد، چه چیزی عاید زن ها شده است؟"

ب: انقلاب سفید و پیامدهای آن

◀ در ۶ دی ماه ۱۳۴۱، شاه اعلام کرد که قصد دارد اصول ششگانه ای را به رفراندوم بگذارد. این اصول که بعداً به انقلاب سفید شهرت یافت عبارت بودند از

-الغای رژیم ارباب و رعیتی

-ملی کردن جنگل ها

-فروش سهام کارخانجات دولتی بعنوان پشتوانه اصلاحات ارضی

-سهیم کردن کارگران در سود کارخانجات

-اصلاح قانون انتخابات

-ایجاد سپاه دانش

- ◀ در ۲ بهمن ۱۳۴۱، امام طی اعلامیه ای، رفراندم را تحریم کرده و آن را رفراندوم اجباری نامید.
- ◀ شاه برای جلب نظر علمای قم در ۴ بهمن ۱۳۴۱ وارد قم شد، اما علما به استقبال او نرفتند و او پس از یک سخنرانی تند علیه روحانیت به تهران بازگشت.
- ◀ در ۶ بهمن ۱۳۴۱ رفراندوم مربوط به اصول ششگانه برگزار و بنا بر اعلان دولت بیش از پنج میلیون نفر از جمعیت ایران به آن رای مثبت دادند.
- ◀ اکثر مقامات خارجی و داخلی به شاه تبریک گفتند.
- ◀ روحانیون به پیشنهاد امام در ماه رمضان همان سال که از ۸ بهمن شروع می گشت، از رفتن به مساجد به عنوان اعتراض خودداری کردند.

ج: اعلام عزای عمومی در فروردین ۱۳۴۲

- ◀ در ۲۳ اسفند ۱۳۴۱، شاه در سخنانی در دزفول از مراجع و روحانیون به زشتی یاد کرده و نسبت به سرکوب آنان هشدار داد.
- ◀ امام در مقابل، جشن های نوروز سال ۱۳۴۲ را تحریم نموده و آن را عزای عمومی اعلام کرد.
- ◀ در ۲ فروردین ۱۳۴۲، در مجلس سوگواری به مناسبت شهادت امام صادق (ع) در مدرسه فیضیه، ماموران دولت وارد مدرسه شده و با طلاب به زدوخورد پرداختند.
- ◀ امام در مورد این حادثه سخنرانی ها و اطلاعیه های متعددی صادر نمود.

د: قیام پانزدهم خرداد ۱۳۴۲

- ◀ ایام محرم آن سال که مصادف با ماه خرداد بود، موقعیت پرتنشی را میان رژیم و مخالفان بوجود آورده بود.
- ◀ از یکطرف ساواک از سخنرانان مذهبی تعهد گرفته بود که علیه شاه و اسرائیل سخنی نگفته و نگویند که اسلام در خطر است.
- ◀ از طرف دیگر امام در نشستی با مراجع و علمای قم، پیشنهاد کرد که در روز عاشورا هر یک از آنان برای مردم سخنرانی کرده و در مورد جنایات رژیم پهلوی سخن گویند.
- ◀ در ۱۳ خرداد ۴۲ (عاشورا) امام خود به مدرسه فیضیه رفت و حمله ماموران شاه به مدرسه فیضیه در ۲ فروردین را به واقعه کربلا تشبیه نموده و ایجاد آن فاجعه را به تحریک اسرائیل

خواند. همچنین ایشان از ترس رژیم در مورد سخن گفتن در مورد اسرائیل اظهار شگفتی کردند.

◀ در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، ماموران رژیم، امام را در منزل مسکونی خود در قم دستگیر نموده، به تهران منتقل کرده و سپس در یک سلول انفرادی زندانی و بعداً به یک پادگان نظامی منتقل نمودند.

◀ بدنبال انتشار خبر بازداشت امام، اعتراضات گسترده‌ای در قم، ورامین، مشهد و شیراز برگزار شد. ماموران نظامی بر روی مردم آتش گشودند، در نتیجه تعدادی از مردم کشته و مجروح شدند. مهمترین برخورد با مردم ورامین صورت گرفت که با پوشیدن کفن در پشتیبانی از امام راهی تهران شده بودند.

◀ دو روز بعد، اسدالله علم در مصاحبه‌ای عنوان نمود که امام و برخی دیگر از علما محاکمه و ممکن است اعدام شوند. شاه نیز طی یک سخنرانی، فعالیت‌های امام و مردم را به تحریک جمال عبدالناصر رئیس جمهور مصر دانست.

◀ چندروز پس از دستگیری امام، برخی از مراجع و علما به پشتیبانی از امام به تهران آمدند.
◀ پس از دوماه بازداشت، در ۱۱ مرداد ۱۳۴۲، امام به منزلی در شمال تهران منتقل و تحت نظر قرار گرفت.

◀ شاه در ۱۷ اسفند ۱۳۴۲، اسدالله علم را برکنار ساخت و حسنعلی منصور به نخست‌وزیری رسید. او از اسلام تمجید نموده و بر مراحم و عطوفت خاص شاه به مقامات روحانی تاکید نمود.
◀ در ۱۸ فروردین ۱۳۴۳، امام به قم بازگشت.

◀ همان روز، روزنامه اطلاعات در مقاله‌ای از همگامی روحانیت با انقلاب شاه و مردم تمجید نمود. امام در ۲۱ فروردین طی سخنانی مطالب روزنامه اطلاعات را بشدت تکذیب نمود.

◀ در مجموع این تحولات نشانگر آن بود که امام به شدت نگران جریان سیاسی فکری حاکم بر کشور بود. به نظر امام، شاه در صدد وابسته کردن کشور و تخریب سیاست، فرهنگ و اقتصاد کشور از طریق اقدامات خلاف قانون و مستبدانه بود.

ه: کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی

- ◀ در مهرماه ۱۳۴۳، قانونی از مجلس گذشت که به نظامیان آمریکایی مامور در ایران و وابستگانشان مصونیت سیاسی اعطا می شد. بطوری که اگر آنان مرتکب جرمی در ایران می شدند، باید مطابق قوانین آمریکا محاکمه می شدند. این مورد به کاپیتولاسیون مشهور است.
- ◀ در ۴ آبان ۱۳۴۳، که سالروز تولد شاه بود، امام طی یک سخنرانی، با ذکر آیه انا لله و انا الیه راجعون (استرجاع)، از فروخته شدن استقلال کشور به آمریکا توسط حکومت سخن گفته و دولت و مجلسیان را نوکران آمریکا نامید.
- ◀ امام طی یک اعلامیه نیز تصویب لایحه کاپیتولاسیون را افشا و محکوم نمود و آن را سند بردگی ملت ایران نامید.
- ◀ در ۱۳ آبان ۱۳۴۳، منزل امام در قم محاصره شده و ایشان دستگیر و به تهران منتقل شد و همان روز با یک هواپیمای باری به همراه دو مامور امنیتی به ترکیه تبعید شدند.
- ◀ مدتی بعد، فرزند امام، حاج آقا مصطفی نیز به همان تبعیدگاه فرستاده شد.
- ◀ ۱۱ ماه بعد در ۱۳ مهرماه ۱۳۴۴، امام از ترکیه به عراق منتقل شدند و ۱۳ سال و ۵ ماه در آن کشور بسر بردند.

۲- روند حوادث و رخدادها (۱۳۵۷-۱۳۴۳)

الف: ۱۳۴۳-۱۳۵۶

- ◀ با دریافت خبر تبعید امام به ترکیه، مردم دست به اعتصاب و تظاهرات زدند.
- ◀ مراجع و علمای ایران با صدور تلگراف و اعلامیه، ضمن تقبیح تبعید امام، پشتیبانی خود را از اهداف ایشان اعلام داشتند.
- ◀ دوران تبعید ۱۱ ماهه در ترکیه برای امام سخت بود. امام حتی از پوشیدن لباس روحانیت منع شده بود.
- ◀ در این دوره امام نوشتن کتاب تحریر الوسيله را آغاز نمود.
- ◀ در اول بهمن ۱۳۴۳، حسنعلی منصور، نخست وزیر توسط محمد بخارایی، یکی از اعضای هیئت موئلفه اسلامی به اتهام تهیه و تصویب لایحه کاپیتولاسیون ترور و بقتل رسید. حکم ترور وی توسط آیت الله میلانی در مشهد تأیید شده بود.
- ◀ در ۲۱ فروردین ۱۳۴۴، حمله مسلحانه به شاه در کاخ مرمر توسط رضا شمس آبادی، یکی از هواداران امام انجام شد، اما شاه جان سالم بدر برد.

◀ در پس از تبعید امام، برخی از کسانی که امید به پیروزی نهضت داشتند و آن را نیافتند، در فکر راه های دیگری برای مبارزه با رژیم افتادند. گروه های مسلح اسلامی تشکیل شد. علاوه بر هیئت موتلفه اسلامی به مسئولیت حبیب الله عسگر اولادی، صادق امانی و مهدی عراقی، حزب ملل اسلامی نیز توسط حجت الاسلام محمد جواد حجتی کرمانی و سید کاظم موسوی بجنوردی تشکیل شد که در ۲۴ مهر ۱۳۴۴ توسط ساواک کشف و متلاشی گردید.

◀ سازمان های دیگری نیز همچون سازمان مجاهدین خلق ایران توسط محمد حنیف نژاد، سعید محسن و علی اصغر بدیع زادگان در سال ۱۳۴۴ تشکیل گردید. همچنین جبهه آزادی بخش ملی ایران (جاما)، توسط حبیب الله پیمان و دکتر کاظم سامی تشکیل شد. سازمان چریکهای فدایی خلق نیز از تلفیق دو گروه چریکی مارکسیست برهبری بیژن جزنی و مسعود احمدزاده در ۱۳۴۹ تشکیل شد و در فروردین ۱۳۵۰ اعلام موجودیت نمودند.

◀ امام در دوره ای که در عراق بودند، ابتدا تلاش برای تغییر دادن طرز تلقی سنتی حوزه علمیه نجف از اسلام داشتند و تلاش برای آشنا ساختن طلاب به ابعاد اجتماعی، سیاسی و حکومتی اسلام را در برنامه خود قرار دادند.

◀ در این دوره یعنی سالهای ۴۳ تا ۵۶، امام ۴۵ سخنرانی و پیام دارد. تحلیل محتوای این سخنرانی ها نشان می دهد که

۱- امام تلاش دارد که ماهیت رژیم بخصوص فعالیت های غیر ملی آن را معرفی نماید و نشان دهد که اقدامات شاه همسو با استعمار و نیروهای خارجی است.

۲- نشان دهد که این ادعا که روحانیون مخالف پیشرفت و ترقی هستند را استعمار در ایران تبلیغ می نماید.

۳- مشکلات اقتصادی کشور نیز بدلیل تبعیت از اهداف غیربومی هم جهت با قدرت های بزرگ خارجی است.

◀ امام به مناسبت های دیگر از جمله جنگ اعراب و اسرائیل خرداد ماه ۱۳۴۶ (ژوئن ۱۹۶۷)، برگزاری جشن های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی مهر ماه ۱۳۵۰، جشن های پنجاهمین سال شاهنشاهی پهلوی ۱۳۵۵ و جشن هنر شیراز در سال ۱۳۵۶ اطلاعیه های متعددی صادر نمود که در ایران در سطح گسترده ای نشر و توزیع شد.

- ◀ امام در بهمن ۱۳۴۸، ۱۳ سخنرانی در مورد ولایت فقیه نمود که این سخنان بازتاب وسیعی در آن روز داشت. این مجموعه، دکترین سیاسی امام برای تشکیل حکومت اسلامی را نشان می دهد.
- ◀ از ۱۳۵۰ در حالیکه دولت بخاطر بالا رفتن قیمت نفت دارای درآمد و نهایتاً قدرت بیشتری شد، اما در عین حال از آزادی خبری نبوده و هرگونه فعالیت اجتماعی با شدت تمام سرکوب می شد.
- ◀ دو حزب فرمایشی ایران نوین و مردم در سال ۱۳۵۰ در آخرین انتخابات مجلس قبل از انحلال شرکت کردند. در ۱۳۵۳، حزب رستاخیز تشکیل شده و هر دو حزب موصوف منحل شدند. امام خمینی این حزب را تحریم نمودند.
- ◀ گروه های زیرزمینی، طی جنگ و گریزها بارها پاسگاه های پلیس را مورد حمله قرار داده و خود نیز کشته می شدند. حمله به پاسگاه سیاهکل (۱۳۴۹)، پاسگاه پلیس قلهک (۱۳۵۰)، کشته شدن سپهبد فرسیو دادستان ارتش (۱۳۵۰)، یک سرمایه دار بنام فاتح (۱۳۵۳)، فرمانده گارد دانشگاه صنعتی (۱۳۵۴)، کشته شدن تعدادی از آمریکائی ها از جمله سرهنگ لوئیس هاوکینز (۱۳۵۲)، دو سرهنگ نیروی هوایی (۱۳۵۴)، سه مستشار نظامی آمریکا (۱۳۵۵) از جمله فعالیت های گروه هایی بود که به مشی مسلحانه برای مبارزه با رژیم روی آورده بودند.
- ◀ دفاعیات خسرو گل سرخی در بهمن ۱۳۵۲ در دادگاه و در پس از دستگیری وی به اتهام تلاش برای قتل فرح پهلوی، عکس العمل شدیدی علیه رژیم در افکار عمومی داشت.
- ◀ امام خمینی از تبعید عراق با نوشته ها، گفته ها و پیام ها مردم را به مقاومت هرچه بیشتر وا می داشت.
- ◀ از سال ۱۹۷۳ (۱۳۵۲)، تهران مقر اداره مرکزی سیا در خاورمیانه گردید و از همان سال ریچارد هلمز رئیس پیشین سیا سفیر آمریکا در تهران گردید.
- ◀ در ۱۳۵۵، دوره چهارساله جerald فورد رئیس جمهور آمریکا از حزب جمهوری خواه پایان یافت. در دوره رقابت انتخاباتی رقیبش از حزب دمکرات یعنی جیمی کارتر به موضوع حقوق بشر توجه ویژه نمود.
- ◀ شاه در انتخابات آمریکا از کاندیدای جمهوری خواهان حمایت مالی نمود، اما کارتر در انتخابات آمریکا برنده شد.

◀ در شهریور ۱۳۵۴، شاه در مراسم افتتاح مجلس از نمایندگان خواست تا فرهنگ ایرانی را از عوامل بیگانه ای که در این فرهنگ راه یافته نجات دهند. مجلس شورای ملی و سنا در یک اجلاس مشترک در پایان ۱۳۵۴ تصویب کردند که مبداء تاریخ به آغاز سلطنت کوروش بنیانگذار شاهنشاهی هخامنشی انتقال یافته و آغاز سلطنت محمد رضا پهلوی را که مصادف با ۱۳۲۰ هجری شمسی بود، به سال ۲۵۰۰ شاهنشاهی تغییر دادند.

◀ امام تا این دوره عمدتاً نقش یک نظریه پرداز را ایفا می نمود و با تاکید بر موارد زیر تلاش می نمود تا تصویری روشن از اسلام به عنوان دینی سیاسی، مترقی و همه جانبه ارائه نماید:

- ۱- تفکیک ناپذیری دین از سیاست
- ۲- کوشش برای استقرار حکومت اسلامی
- ۳- زدودن زنگارهای عزلت گرایی و گوشه نشینی از اسلام
- ۴- تاکید بر آزادیخواهی
- ۵- تاکید بر استقلال طلبی
- ۶- تاکید بر عدالت گرایی

ب: ۱۳۵۶-۱۳۵۷

◀ درباره زمان شروع بحرانی که سرانجام به انقلاب اسلامی منجر گردید توافقی به چشم نمی خورد. اما مجموعه تحولاتی که در سال ۱۳۵۶ اتفاق افتاد عبارتند از

- ۱- در فروردین ۱۳۵۶، زندانیان سیاسی در زندان ها به اعتصاب غذا دست زدند.
- ۲- در خرداد ۱۳۵۶، دکتر علی شریعتی پس از تحمل سالها زندان در ایران، در لندن درگذشت.
- ۳- در خرداد، سه تن از رهبران جبهه ملی نامه سرگشاده ای خطاب به شاه انتشار دادند.
- ۴- جمشید آموزگار، نخست وزیر در شهریور ۱۳۵۶ قول داد که دولت به آزادی بیان و قلم ارج نهد.
- ۵- کانون نویسندگان ایران در مهر ۱۳۵۶ شب های شعری در انجمن ایران و آلمان به مدت ده شب ترتیب داد. این گروه سپس در آبان ۱۳۵۶ در دانشگاه صنعتی جلسات سخنرانی تشکیل داد.

۶- شاه در آبان به آمریکا رفت تا با رئیس جمهور جدید آمریکا ملاقات نماید. تظاهرات ایرانیان مقیم آمریکا در مخالفت با شاه و مداخله پلیس به نفع شاه تمام نشد.

۷- در آبان ۱۳۵۶، سید مصطفی خمینی پسر بزرگ امام بصورت مشکوکی در نجف درگذشت. مجالس ترحیم او در ایران، همراه با تجلیل گسترده از امام خمینی و همراهی با مبارزات او گردید.

۸- و بالاخره در ۱۷ دی ماه ۱۳۵۶، مقاله ای در روزنامه اطلاعات به امضای مستعار احمد رشیدی مطلق و تحت عنوان "ایران و استعمار سرخ و سیاه" منتشر شد. این مقاله به تمجید از اصلاحات ارضی و انقلاب شاه و ملت پرداخته و مخالفان انقلاب را حزب توده و مالکان بزرگ دانسته و نهایتاً با بکار بردن القاب زشت در مورد امام خمینی ایشان را بعنوان همکار خوانین مورد اهانت قرار داده بود.

◀ اولین بازتاب انتشار این مقاله، در قم در ۱۹ دی ماه ۱۳۵۶ شکل گرفت و مردم در حالیکه شعار علیه حکومت می دادند، نمایندگی روزنامه اطلاعات و حزب رستاخیز را به آتش کشیدند. ارتش به مردم حمله کرد و تعدادی از مدرسان حوزه علمیه که از شاگردان امام بودند به نقاط مختلف تبعید شدند.

◀ در ۲۹ بهمن در تبریز در جریان بزرگداشت چهلم شهدای قم، مردم از مسجد بیرون ریختند و سینماها، مشروب فروشی ها و مقر حزب رستاخیز به آتش کشیده شد. ارتش به مردم حمله کرد و ده ها نفر شهید شدند.

◀ در اربعین شهدای تبریز، در ۹ و ۱۰ فروردین ۱۳۵۷ در یزد مجدداً اعتراض به رژیم در سطح وسیع انجام گرفت.

◀ در ۲۷ مرداد، شاه تظاهرات مردم را در نطق تلویزیونی خود محکوم کرد و از تمدن بزرگ خود (شاه) در برابر وحشت بزرگ دیگران (احتمالاً امام) سخن گفت.

◀ در ۲۸ مرداد سینما رکس آبادان آتش گرفت و بین ۴۰۰ تا ۷۰۰ نفر در میان آتش کشته شدند. انگشت اتهام اولیه دولت به مخالفان نشانه رفت و سعی کرد که این اقدام را در راستای همان وحشت بزرگ که شاه سخن گفته بود، توجیه نماید. اما بررسی های بعدی نشان داد که درب های خروجی سینما از قبل قفل بودند، نبودن آب در شیرهای آتش نشانی و توضیحات کارشناسان در مورد کیفیت مواد آتش زا مردم را متقاعد نمود که این کار توسط ساواک طراحی و اجرا شده است.

- ◀ پس از فاجعه سینما رکس دولت آموزگار سقوط کرد.
- ◀ در ۲۱ رمضان (۲ شهریور ۱۳۵۷) مردم برخی از شهرها به تظاهرات علیه حکومت پرداختند.
- ◀ پس از نماز عید فطر در ۱۳ شهریور، با سازماندهی روحانیت مبارز تهران، یک راهپیمایی از تپه های قیطریه به سمت جنوب خیابان شریعتی برگزار گردید. در این راهپیمایی، نیروهای امنیتی و انتظامی غافلگیر شدند.
- ◀ در ۱۶ شهریور روحانیت مبارز تهران مجدداً مردم را به راهپیمایی دعوت نمود. پس از اطلاع یافتن از تصمیم شاه مبنی بر استفاده از ارتش برای سرکوبی مردم، این جامعه طی اطلاعیه ای از مردم خواست که در تظاهرات شرکت ننمایند. اما سیل عظیم مردم از گوشه های شهر براه افتاد و در میدان آزادی به هم پیوست. در قطعنامه پایانی این راهپیمایی که توسط آیت الله شهید بهشتی قرائت گردید بر رهبری امام در نهضت مردم ایران تاکید شد. علیرغم تکرار این موضوع که راه پیمایی دیگری در فردای آن روز یعنی جمعه ۱۷ شهریور نخواهد بود، اما در میان مردم این شعار تکرار می شد: فردا صبح، ۸ صبح، میدان شهدا
- ◀ در ساعت ۶ بامداد ۱۷ شهریور، رژیم مقررات حکومت نظامی به مدت ۶ ماه در شهرهای تهران، قم، تبریز، مشهد، اصفهان، شیراز، آبادان، اهواز، قزوین، کازرون، جهرم و کرج برقرار کرد. از ساعت ۸ صبح مردمی که برای شرکت در تظاهرات به میدان شهدا (ژاله) آمده بودند، به گلوله بسته شدند و تعدادی از مردم شهید شدند.
- ◀ با دستگیری برخی از رهبران روحانی و پنهان شدن برخی دیگر از چهره های مذهبی و روحانی، تا چند هفته آثار یاس و ناامیدی از یک قیام مردمی در میان جامعه شکل گرفت. در این میان نظر برخی از چهره های سیاسی روی آوردن به تشکیل گروه های مسلح و مقابله با نظام بصورت مسلحانه بود. امام خمینی این تغییر روش را نپذیرفتند.
- ◀ اعتصاب در صنعت نفت ایران -جایی که برای نظام پادشاهی بعلت تامین بودجه حیاتی بود- از ۱۹ شهریور و از پالایشگاه تهران آغاز شد. دو هفته بعد دامنه اعتصابات به جنوب و پالایشگاه آبادان رسید.
- ◀ موج دوم اعتصاب از ۲۸ شهریور ۱۳۵۷، راه آهن، شبکه آب و برق، و بانک ملی را فرا گرفت. موج سوم در ۱۵ مهر با اعتصاب سراسری دانشگاهیان و فرهنگیان به اوج خود رسید.
- ◀ در مهرماه و در طی مراسم چهلم شهدای جمعه سیاه، وابستگان رژیم به مسجد جامع کرمان یورش بردند و بخشی از مسجد را خراب نمودند.

- ◀ در همین ماه دولت جدید عراق به رهبری صدام حسین از امام خمینی خواست که یا فعالیت های سیاسی خود را پایان داده و یا خاک آن کشور را ترک گوید. امام ابتدا به سمت کویت رفتند و پس از امتناع این کشور از پذیرفتن ایشان، بسوی پاریس پرواز نمودند. در پاریس، امکانات ارتباط با تهران و اتصال به رسانه ها بیشتر مهیا بود.
- ◀ در ۱۳ آبان بخون کشیده شدن اجتماع دانشجویان و دانش آموزان توسط نیروهای سرکوبگر رژیم در دانشگاه تهران، باعث گردید تا ده ها تن شهید و مجروح گردند.
- ◀ کارگزاران رژیم شاه بتدریج می خواستند که خدمت امام برسند. امام شرط ملاقات اینگونه افراد را اعلام استعفای علنی از سمت ها و مسئولیت های دولتی دانستند.
- ◀ راه پیمایی های تاسوعا و عاشورا در زمانی که دولت نظامی بر سرکار بود، اتفاق افتاد که بزرگترین راه پیمایی ها در تاریخ ایران بود.
- ◀ ۱۳ دی رابرت هویزر، ژنرال آمریکایی به نمایندگی از طرف دولت آمریکا به ایران آمد. طرح او بعدا مشخص گردید: شاپور بختیار که بظاهر چهره ای ملی داشت، به نخست وزیری منصوب شد. شورای سلطنت تشکیل گردید و شاه در ۲۶ دی ماه بظاهر برای معالجه رهسپار خارج از کشور شد.
- ◀ شورای انقلاب توسط امام خمینی شکل گرفت.
- ◀ عده ای از روحانیون تهران و قم در مسجد دانشگاه تهران بعنوان اعتراض به دولت برای اجازه ندادن به باز شدن فرودگاه برای ورود حضرت امام تحصن نمودند.
- ◀ در ۱۲ بهمن امام خمینی با استقبال بی نظیر مردم وارد کشور شد.
- ◀ در ۱۶ بهمن، امام حکم نخست وزیری مهندس مهدی بازرگان را صادر کردند.
- ◀ ۱۹ بهمن، جمعی از همافران نیروی هوایی ارتش با امام بیعت نمودند.
- ◀ در ۲۱ بهمن، امام به مردم دستور دادند که با نادیده گرفتن مقررات حکومت نظامی در خیابانها حضور داشته باشند.
- ◀ ۲۲ بهمن، دولت بختیار فروپاشید.

۴- امام خمینی در دوران انقلاب (۱۳۶۸-۱۳۵۷)

- ◀ در پس از پیروزی انقلاب، امام در جایگاه رهبری انقلاب قرار گرفت.
- ◀ او به عنوان معمار انقلاب به طراحی نظام جدید سیاسی پس از انقلاب پرداخت.

- ◀ نظام جمهوری اسلامی در نگاه امام به عنوان یک "حکومت جمهوری، متکی به آرای عمومی و اسلامی، متکی به قانون اسلام" تعریف شد.
- ◀ پیشنهاد او تحت عنوان جمهوری اسلامی در فروردین ۱۳۵۸ با رای ۹۸/۲ درصدی مردم تأیید شد.
- ◀ از آن پس امام هدایت کلی نظام برای تعریف رسالت؛ چشم انداز، اهداف، سیاست ها و برنامه های جمهوری اسلامی را به عهده داشت.
- ◀ در این ارتباط قانون اساسی جمهوری اسلامی در مجلس خبرگان قانون اساسی تهیه و تصویب گردید. در آخرین سالهای عمر امام این قانون مورد بازنگری قرار گرفته و بندهایی از آن تغییر و بندهایی اضافه گردید.
- ◀ در پس از انقلاب موضوعات متعددی پیش آمد که امام به عنوان رهبر نظام در آن مداخله نمودند. از جمله بحران های قومی در اول انقلاب در برخی از نقاط کشور، اشغال سفارت آمریکا، انقلاب فرهنگی، عزل اولین رئیس جمهور، جنگ عراق علیه ایران، کشتار حجاج ایرانی در عربستان، پذیرش قطعنامه، عزل قائم مقامی رهبری، نامه امام به گورباچف، موضوع سلمان رشدی و بازنگری قانون اساسی.
- ◀ در این سالها امام با استفاده از توانمندیهای بالقوه فقه شیعه موفق شد تا با احیای مفاهیمی همچون محدوده اختیارات دولت اسلامی، مصلحت اجتماعی و حمایت از نظر کارشناسان در تعیین مصلحت آن الگو را تقویت کند.
- ◀ در ۱۴ خرداد ۱۳۶۸ امام خمینی پس از یک بیماری از این دنیا رفت در حالیکه بقول خود ایشان "با دلی آرام و قلبی مطمئن و روحی شاد و ضمیری امیدوار به فضل خدا" به دیار باقی شتافت.

فصل دوم: منابع و متون اندیشه ای امام

- ◀ شناخت اندیشه سیاسی امام نیازمند آشنایی با متون اندیشه ای ایشان است.
- ◀ امام خمینی در سه حوزه دارای آثار متفاوت از جمله کتاب، مقاله و یا سخنرانی است.

۱- متون عرفانی و فلسفی

- ◀ امام از دوران جوانی به عرفان و فاسفه گرایش داشت.

◀ او نزد استادانی همچون آیت الله محمد علی شاه آبادی و آیت الله میرزا جواد آقا ملکی تعالیم و آموزه های عرفانی را آموخته بود. مهمترین آثار امام در این زمینه عبارتند از

-شرح دعای سحر

-تعلیقه امام بر کتاب شرح فوائد الرضویه

-مصباح الهدایه الی الخلافه و الولایه

-تعلیقات علی شرح فصوص الحکم و مصباح الانس

-سر الصلواه، معراج السالکین و صلواه العارفین

-شرح چهل حدیث

-آداب الصلواه

-طلب و اراده

-تفسیر سوره حمد

-دیوان امام

-نامه های امام

۲-متون اصولی و فقهی

-انوار الهدایه فی التعلیقه علی الکفایه

-مناهج الوصول الی علم الاصول

-رسائل

-تعلیقه علی العروه الوثقی

-کتاب الطهاره

-نهذیب الاصول

-مکاسب محرمه

-تعلیقه علی وسیله النجاه

-تحریر الوسیله

-کتاب البیع

-توضیح المسائل

-استفتائات

۳- متون سیاسی-اجتماعی

-کشف الاسرار

-ولایت فقیه

-شئون و اختیارات فقیه

-صحیفه نور

-صحیفه امام

فصل سوم بنیادهای نظری اندیشه سیاسی امام

۱- مبانی معرفت شناسی، هستی شناسی و انسان شناسی امام

- ◀ در هستی شناسی اسلامی جهان هستی از ماده و معنا تشکیل می گردد
- ◀ مبانی سه گانه معرفت شناسی، هستی شناسی و انسان شناسی در اندیشه امام خمینی در چارچوب مبانی اسلامی است.
- ◀ از دیدگاه امام حس، عقل، قلب، فطرت و وحی بعنوان ابزارهای شناخت هستی محسوب می شوند که هر یک در شناخت ابعاد مختلف هستی از جایگاه و محدوده خاصی برخوردارند.
- ◀ خلقت و آفرینش هستی از جانب خداوند حکیم عبث و بیهوده نبوده، بلکه غایتمند و هدفدار می باشد. بر اساس این نگرش جهان بر اساس عدل تحقق یافته است.
- ◀ انسان موجودی است که بالقوه توانایی و استعداد شدن و رسیدن به بالاترین مراتب کمال و درجات معنوی را داراست.
- ◀ بنظر امام انسان قابلیت تربیت را داراست. هر یک از دو جنبه مادی و معنوی انسان به تعلیم و تربیت خاس خود نیاز دارد.
- ◀ در صورت تربیت، تزکیه و اصلاح، قوای نامحدود شهوت، غضب و سلطه او مهار شده و خطر تجاوز او از حقوق و حدود خود رفع می شود.
- ◀ در این نگرش، فطرت انسان، فطرتی الهی، حق طلبانه و مبتنی بر عدل است. فطرت مجموعه خصوصیات است که آدمیان با آنها آفریده شده اند.
- ◀ احکام و لوازم اساسی فطرت از نگاه امام عبارتند از

۱. فطرت بر اصل وجود مبداء
۲. فطرت بر توحید
۳. فطرت بر استجماع آن ذات مقدس جمیع کمالات را
۴. فطرت بر روز رستاخیز
۵. فطرت بر نبوت
۶. فطرت کمال طلبی و کمال جویی
۷. فطرت تنفر و انزجار از نقص
۸. فطرت عشق به راحت
۹. فطرت دوری از رنج، بحث و جدل
۱۰. فطرت عشق به سعادت و گریز از شقاوت
۱۱. فطرت عشق به آزادی و حریت
۱۲. فطرت عشق به جاودانگی و زیست ابدی
۱۳. فطرت عدالت خواهی و تنفر از ظلم و ستم
۱۴. فطرت کنجکاوی و حقیقت جویی

◀ از نظر امام، انسان خلیفه و جانشین خدا بر روی زمین است.

◀ انسان فرزند طبیعت است و بر همین اساس محل تربیت و تکامل او نیز طبیعت است.

۲- مبانی عرفانی امام

- ◀ عرفان به چگونگی قرب و نزدیکی به خدا از طریق بررسی جهان هستی، خدا و رابطه انسان با خود و خدا می پردازد. نام دیگر این کار سیر و سلوک است.
- ◀ امام، جوهر عرفان را انگیزه الهی داشتن دانسته و خدمت به خلق و همزمان پای نهادن در راه تهذیب و تزکیه را طریق صالحان می داند.
- ◀ از نظر امام عرفان و سیاست با یکدیگر رابطه دارند و پیامبران و امامان در عین داشتن عرفان، وارد کار سیاست و تدبیر امور اجتماعی شده اند.
- ◀ امام بر اساس دیدگاه عرفانی خود، تفکیک بین دنیا و آخرت را رد کرده و معتقد است که انسان غیر محدود است.

◀ امام، عرفان واقعی را آن می داند که انسان همواره خود را در محضر خدا بداند و خدا را ناظر و حاضر بر اعمال خود احساس کند.

۳- مبانی کلامی امام

◀ کلام در علوم اسلامی اعتقاد دینی است که از طریق استدلال پذیرفته شود و شامل مباحثی همچون توحید، معاد، امامت، عدل، انتظار از دین و بحث های دیگر اعتقادی می باشد.

◀ اندیشه سیاسی شیعه از کلام شیعی و بخصوص اعتقاد به دو اصل امامت و عدل تاثیر پذیرفته است.

◀ اعتقاد به اندیشه امامت محوری ترین نقش را در تفکر سیاسی-اجتماعی شیعیان ایفا می کند.
◀ در دوران غیبت امام معصوم نیز مانند دوره های امامان مختلف باید احکام اسلامی اجرا شود و بنابراین شیعه باید در تشکیل نظام سیاسی اسلامی بکوشد.

◀ امام خمینی نظام سیاسی در دوران غیبت امام را مبتنی بر نظریه ولایت فقیه می داند.
◀ امام در بحث توحید، حاکمیت انحصاری را تنها برای خدا می داند. این نظر را امام به عقاید سیاسی خود تسری می دهد و معتقد است که هیچ انسانی حق ندارد که انسانهای دیگر را مجبور به تسلیم در برابر خود بکند.

◀ امام حاکمیت و خالقیت را از آن خداوند می داند و قانونگذاری نیز حق انحصاری خداوند است.
◀ در نگاه امام دنیا و آخرت از یکدیگر تفکیک ناپذیر هستند و دنیا مسیری است که به آخرت ختم می شود.

◀ دین برای همه امور دنیوی انسان برنامه دارد، یعنی از جامعیت برخوردار است. همچنین احکام شرع حاوی قوانین و مقررات متنوعی است که یک نظام کامل اجتماعی را می سازد.

◀ امام خمینی همچنین معتقد است که پیامبر و ائمه ولایت سیاسی امت را نیز به عهده داشته اند و بدنبال تشکیل نظام سیاسی بودند.

۴- مبانی فقهی و اصولی امام

◀ فقهای شیعه را می توان به دو گروه اصولیون و اخباریون تقسیم کرد.
◀ اصولیون بر حجیت عقل اعتقاد داشتند. یعنی برداشت از مبانی و احکام اسلامی با بحث و بررسی و اندیشه و استفاده از عقل و با توجه به زمان و مکان صورت می گیرد.

- ◀ اخباریون ملازمه عقل و شرع را مردود می دانستند و تنها به آنچه که از گذشته بدانان رسیده است تکیه کرده و به تناسب احکام با زمان و مکان توجه نداشتند.
- ◀ امام خمینی یکی از فقهای اصولی شیعه است.
- ◀ اصولیون شیعه استنباط احکام شرعی را دارای ۴ منبع می دانستند: کتاب (قرآن)، سنت، عقل و اجماع
- ◀ او به حجیت عقل اعتقاد داشت. بر این اساس هرچه را که عقل به آن حکم کند، شرع نیز طبق آن حکم خواهد کرد.
- ◀ امام خمینی به اجتهاد نیز اعتقاد داشت. اجتهاد نوعی توانایی علمی است که شخص می تواند احکام فرعی را از احکام اصلی شرع استنباط نماید.
- ◀ امام قابلیت انعطاف پذیری احکام بر اساس شرایط را نیز پذیرفته بودند. احکام به دو بخش اولیه و ثانویه تقسیم می گردد. احکام اسلامی عمدتاً اولیه هستند، یعنی بر اساس مصلحت انسان از طرف خداوند تعیین شده اند. اگر در یک حالت خاص انسان نتوانست به آن حکم عمل نماید، می تواند به حکم دیگری که باز دین آن را مقرر کرده است عمل نماید که آن حکم ثانویه است.
- ◀ اهمیت این دو نوع حکم از آنجاست که احکام حکومتی در حکومت اسلامی به اعتبار مشروعیت حاکم جایگاه ویژه ای دارد و بنابراین می تواند بر اساس شرایط دارای انعطاف باشد.
- ◀ امام سیره عقلا و عرف را نیز در تعیین مصادیق شرعی قبول داشتند.

فصل چهارم: مباحث مهم اندیشه سیاسی امام

۱- دین و سیاست در نگاه امام

- ◀ سنگ بنای اساسی اندیشه سیاسی امام خمینی، رابطه دین و سیاست است. بنظر ایشان این دو با یکدیگر کاملاً در ارتباط هستند.
- ◀ امام سیاست را به سه دسته سیاست شیطانی، سیاست تک بعدی و سیاست الهی تقسیم می کند.
- ◀ سیاست شیطانی و یا سیاست فاسد بر اساس نگرش مادی گرایانه محض و منفعت طلبی فردی و یا گروهی به وجود می آید.

- ◀ سیاست تک بعدی و یا ناقص سیاست هایی است که در اهداف خود صحیح می باشد و از دروغ، نیرنگ و سلطه ناروا نیز به دور است و خیر و صلاح افراد را در نظر دارد، اما تنها بعد جسمانی و مادی وجود انسان را در نظر می گیرد و توجهی به بعد روحانی و معنوی وجود انسان و تامین سعادت او در هر دو جهان ندارد.
- ◀ سیاست الهی و یا سیاست مطلوب در نظر امام خمینی به سعادت انسان می اندیشد، توجه به دو بعد جسمی و روحی انسان داشته و بر اساس عدالت بنا شده و هرگونه ظلم و ستم نفی شده و احکام الهی در جامعه اجرا می شود.
- ◀ اسلام در نگاه امام خمینی دینی کامل و جامع است که برای برپایی عدالت نازل شده است و بنابراین در ارتباط با زندگانی این جهانی و امور اجتماعی و سیاسی می باشد.
- ◀ دین و سیاست در واقع یک واقعیت و یا در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر هستند. بنابراین جدایی دین و سیاست در جامعه اسلامی نمی تواند درست باشد. این جدایی در کشورهای غربی بدلیل فاصله کلیسا و جامعه ممکن است درست باشد.
- ◀ امام جدایی سیاست و دین را نوعی بدعت می داند و عواملی که این موضوع را دامن می زنند عبارتند از استعمارگران، غرب زدگان، روحانیون دنیاپرست و ناآگاه.

۲- ضرورت حکومت در دوران غیبت از دیدگاه امام

- ◀ در زمان غیبت امام دوازدهم شیعیان دو دیدگاه در میان شیعه مطرح گردید. عده ای معتقد بودند که به دلیل عدم حضور امام لازم است که از هرگونه تلاش در تاسیس نظام سیاسی و اجرای احکام اجتماعی اسلام پرهیز و به زندگی تقیه آمیز در حکومت های غیر مشروع اکتفا کرد.
- ◀ در مقابل جریان های فکری دیگری با تکیه بر ضرورت استمرار زندگی عمومی و نظام سیاسی شیعیان در دوره غیبت، در جستجوی نظام های مختلف مشروع بودند که بتواند جامعه را در غیاب امام عصر به جلو برد.
- ◀ امام خمینی از جمله فقهای است که معتقد به لزوم تاسیس نظام سیاسی در دوران غیبت است.
- ◀ او برای آنکه لزوم حکومت اسلامی را ثابت نماید به چند دلیل اشاره می نماید. اولین آن جلوگیری از ناامنی، هرج و مرج و تامین امنیت مرزهاست. دومین آن لزوم رفع ظلم و ستم و دفاع از مظلومان است. سومین موضوع به آن باز می گردد که برای اجرای احکام اسلامی به

حکومت نیاز است. چهارمین دلیل آن است که رسول خدا و ائمه نیز برای ایجاد حکومت تلاش نمودند. و پنجم آنکه که روایات متعددی از ائمه در این زمینه وجود دارد.

۳- حکومت مطلوب از دیدگاه امام

◀ امام خمینی رژیم های سلطنتی را غیر عقلایی می دانست که بر اساس وراثت و قدرت فردی شکل گرفته است.

◀ حکومت مطلوب از دیدگاه امام دارای ویژگیهای متعددی است از جمله

- ۱- حکومت بر موازین و قوانین الهی و دینی اسلام بنا شده است.
- ۲- کسی که مسئولیت این حکومت را بر عهده دارد، عالم به قوانین و احکام اسلامی است. یعنی از طرف امام معصوم دارای اجازه است. در دوران غیبت این کار بوسیله فقها انجام می پذیرد.

۳- حکومت مورد نظر بر اساس عدالت بنا شده است.

۴- حکومت مردمی است. یعنی توسط مردم مورد پذیرش قرار گرفته است.

۴- ویژگیهای حاکم اسلامی (بحث ولایت فقیه)

- ◀ نظریه ولایت فقیه یکی از ارکان مهم اندیشه سیاسی امام خمینی است.
- ◀ ولایت به معنای زمامداری جامعه و اداره امور آن و اجرای قوانین شرع است.
- ◀ فقه دانش اجتهاد در احکام دین و یا احکام شناسی دین است. از دیدگاه امام فقه تمام ابعاد زندگی انسان را به لحاظ قانونی و حقوقی در بر می گیرد.
- ◀ فقیه یا مجتهد کسی است که از دانش فقه برخوردار است و توانایی اجتهاد را دارد.
- ◀ از دیدگاه امام حکومت بر مردم در زمان غیبت امام عصر بر عهده فقیه است که به این موضوع ولایت فقیه می گویند.

◀ دلائل اثبات ولایت فقیه از نظر امام عبارتند از

- ۱- اگر قبول داریم که حکومت از آن خدا و بوسیله پیامبر و پس از آن امام در زمین جاری می شود، بنابراین عقلایی است که در زمان غیبت بوسیله نائب و یا جانشینان امام که فقها هستند ادامه یابد.

۲- روایات متعددی وجود دارد که نشان می دهد امامان شیعه جانشینان خود را کسانی دانسته اند که گفتار آنان را بازگو می کنند و روش و سنت آنان را روایت می نمایند.

۵- شرایط ولی فقیه

◀ ولی فقیه در نظر امام دارای سه شرط اساسی است:

- ۱- علم: یعنی ولی فقیه عالم به قوانین الهی و احکام شریعت است.
- ۲- عدالت: یعنی ولی فقیه به واجبات عمل می نماید و از محرمات می گریزد. البته گستردگی مفهوم عدالت بگونه ایست که تمام ابعاد زندگی فرد را در نظر می گیرد.
- ۳- کفایت و صلاحیت: یعنی توان مدیریت و اداره کلان جامعه را دارا بوده و از مصالح عمومی جامعه شناخت کافی داشته باشد.

۶- امام خمینی و اندیشه جمهوری اسلامی

- ◀ تا پیش از انقلاب امام خمینی از حکومت اسلامی سخن گفته بود که در شعارهای مردم نیز به همین نام تکرار می گشت.
- ◀ در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، امام خمینی از جمهوری اسلامی سخن گفت.
- ◀ جمهوریت در نظام جمهوری اسلامی شکل حقوقی رژیم را تشکیل می دهد. در جریان انقلاب امام گفتند که جمهوری یک پیشنهاد است. مردم نظر خود را راجع به آن در فراندوم ابراز می دارند.
- ◀ اسلامیت رکن دیگر جمهوری اسلامی است که محتوای نظام جدید التاسیس ایران را نشان می داد.
- ◀ جمهوری اسلامی الگوی مستقلی است که بر نظام ولایت فقیه مبتنی است و در عین حال نظر و رای مردم را از طریق انتخابات دارد.

۷- نقش مردم در مشروعیت حاکم و حکومت اسلامی

- ◀ منشاء مشروعیت حاکم اسلامی و نقش مردم در انتخاب رهبر یکی از بحث های مهم در جمهوری اسلامی است. در این مورد سه دیدگاه از سوی اندیشمندان مطرح شده است:

- ۱- نظریه نصب الهی: یعنی مشروعیت حکومت در زمان غیبت از ناحیه خداست و مشروعیت از ناحیه آرای مردم بدست نمی آید.
  - ۲- نظریه انتخاب: منشاء و مشروعیت فقیه حاکم از طریق پذیرش مردم امکان پذیر است. یعنی اگر مردم فردی را نخواهند، نمی تواند بر آنان حاکم گردد.
  - ۳- نظریه تلفیقی: یعنی در عین حال که مشروعیت حاکم بدلیل نیابت از امام معصوم است، اما در عین حال انتخاب و گزینش مردم نقش اساسی در تعیین ولی فقیه دارد.
- ◀ امام خمینی معتقد بود که مشروعیت رهبر اسلامی از نصب عام الهی ناشی می گردد. یعنی ولی فقیه به دلیل فقیه بودنش دارای توانایی ولایت است. اما تحقق حاکمیت الهی جز از راه تحقق حکومت مردمی، یعنی حکومتی که بوسیله رای مردم تشکیل شده است ممکن نیست. یعنی مشروعیت الهی بدون مقبولیت نزد مردم عملاً تحقق نمی یابد.

۸- محدوده اختیارات حکومت اسلامی

- ◀ امام خمینی حکومت اسلامی را حکومت قانون الهی دانسته و براین اساس محدوده عمل آن را قوانین الهی می داند.
- ◀ بحث در مورد میزان اختیارات فقها در دوران غیبت می تواند به صورت طیفی باشد که یک سر آن قائل به حداقل اختیارات برای فقیه و سر دیگر آن قائل به حداکثر اختیارات باشد.
- ۱- نگاه حداقلی حوزه فعالیت فقیه را تنها در سه حوزه فتوا، قضاوت و امور حسبیه میدانند. امور حسبیه اموری است که در هیچ شرایطی اسلام راضی به ترک آنها نیست مانند
  - ۲- نگاه حداکثری معتقد است که فقها در دوران غیبت جانشینان ائمه بوده و کلیه وظائف آنان از جمله سرپرستی در اموال و جان مسلمین را دارا می باشند.
- ◀ امام خمینی از جمله افرادی است که معتقد است که فقیه دارای اختیارات گسترده ایست.
- ◀ او معتقد است که حوزه اختیارات فقیه فراتر از چارچوب احکام فرعی شریعت بوده و این اختیارات می تواند در چارچوب مصالح عمومی و مصالح نظام اسلامی افزایش یابد.
- ◀ در صورتیکه احکام شرعی فرعی در شرایط خاصی نتوانند مصالح نظام اسلامی را تامین کنند، ولی فقیه می تواند با تشخیص مصالح اجتماعی حکم جدیدی را بدهد که بدان حکم حکومتی گفته می شود.

۹-وظائف و جهت گیری های حکومت اسلامی

- ◀ امام خمینی در زمان های مختلفی به تشریح اهداف و جهت گیری های حکومت اسلامی پرداخته اند که عبارتند از
- ۱- حفظ اسلام و نظام سیاسی اسلامی: به نظر ایشان این هدف برتر از همه دیگر وظائف مسئولان و افراد جامعه است.
  - ۲- تحقق عدالت و قسط در جامعه: مطلوبیت و شایستگی حکومت با دارا بودن خصلت عدالت شناخته می شود.
  - ۳- اجرای احکام شرعی و قوانین الهی: هدف اصلی حکومت، تحقق و اجرای قانون خدا در جامعه است.
  - ۴- رعایت و تحقق مصالح عمومی در جامعه: یکی از اهداف مهم حکومت اسلامی شناخت مصالح عمومی و عمل برای تحقق آن می باشد.
  - ۵- تعلیم و تربیت و ارشاد مردم در جهت رسانیدن آنها به سعادت: به نظر امام سیاست جز راه بردن مردم در مسیر کمال و سعادت چیزی نیست و این مسیر همانا شکوفایی ذهن مردم از طریق تعلیم و تربیت است.
  - ۶- حفظ پایگاه مردمی حکومت و توجه به مردم: مردم، علائق و خواسته های آنان در نگاه و اندیشه و سیره عملی امام چایگاه والا و مهمی داشت.
  - ۷- تامین امنیت عمومی و رفاه نسبی در جامعه: بدون حفظ امنیت در جامعه امکان رشد مردم و توسعه جامعه سلب می گردد.
  - ۸- حفظ استقلال و هویت اسلامی: حفظ تمامیت ارضی، هویت، استقلال، حیثیت جامعه اسلامی و مسلمانان در برابر اجانب و بیگانگان از مباحث مهم امام خمینی است.
  - ۹- لزوم خدمتگزاری مسئولان به همه اقشار بخصوص طبقات محروم: امام خمینی همواره خود را خدمتگزار مردم می دانست.

فصل پنجم: دیدگاه های امام خمینی در مورد برخی از اهداف

مهم حکومت اسلامی

۱- عدالت از دیدگاه امام خمینی

◀ امام خمینی در سیره نظری و مواضع عملی خود، یکی از مهمترین اهداف نظام سیاسی را تحقق قسط و عدالت در جامعه ذکر کرده است. دلایل اهمیت این واژه در اندیشه سیاسی امام خمینی عبارتست از:

- ۱- برقراری عدالت، هدف ارسال پیامبران بوده است.
- ۲- عدالت از امور فطری و عقلایی است.
- ۳- عدالت صفت الهی است و احکام الهی نیز مبتنی بر عدالت است.
- ۴- عدالت ارزشی برتر و تغییرناپذیر و شاخص حکومت اسلامی است.
- ۵- اجرای عدالت زمینه ساز توسعه و ایجاد محیط امن است.
- ۶- اجرای عدالت یک تکلیف و وظیفه و مسئولیت انسانی و دینی می باشد.

۲- آزادی از دیدگاه امام

- ◀ آزادی یکی از شعارهای اصلی انقلاب اسلامی بوده است.
- ◀ امام خمینی از آزادی نه بعنوان یک شعار سیاسی بلکه بعنوان حق اولیه بشر نام برده اند.
- ◀ امام منشاء آزادیخواهی را اصل توحید می دانند.
- ◀ امام آزادی را امری خدادادی می دانند.
- ◀ قلمرو آزادی در نگاه امام عبارتست از:
- ۱- آزادی در حدود قوانین است
  - ۲- آزادی در ابراز عقیده و در حد قوانین تا جایی است که به توطئه تبدیل نشود.
  - ۳- آزادی تا مرز فساد مجاز است.

۳- استقلال از دیدگاه امام

- ◀ تفسیر امام خمینی از استقلال به شکل های زیر آمده است:
- ۱- عدم وابستگی
  - ۲- سرپیچی از تبعیت بیگانگان
  - ۳- نفی دخالت اجانب
  - ۴- عدم پیوستگی به غیر

۵- قطع نفوذ بیگانگان

۶- آزادی و رها شدن از قید و بند بیگانگان

۷- بدست گرفتن سرنوشت و مقدرات خویش

۸- خروج از نفوذ استعمار

۹- قطع ایادی اجانب

◀ امام خمینی بلحاظ نظری برای تحقق اصل استقلال در جامعه اسلامی اصل نه شرقی نه غربی را مطرح ساخت.

۴- احیای هویت اسلامی- انسانی از دیدگاه امام

◀ شناسایی هویت و احیای آن در بین اندیشمندان اسلامی از جمله سید جمال الدین اسدآبادی، اقبال لاهوری، جلال آل احمد و دکتر شریعتی نیز مطرح بوده است.

◀ امام خمینی شناخت و احیای هویت ملی را رمز استقلال و قدرت کشور و مانعی در راه گسترش سلطه قدرت های جهانی می دانست.

◀ او رمز قدرت و عظمت کشور را بازگشت به خویشتن خویش و خودباوری می دانست.

◀ امام خمینی ملت را بعنوان یک واحد سیاسی- اجتماعی جهان معاصر به رسمیت می شناخت و آن را عامل شناسایی جوامع انسانی از یکدیگر می دانست.

◀ امام معتقد بود که در حوزه فرهنگی در رژیم شاه به هویت بومی کشور آسیب های جدی وارد آمده است. از خود بیگانگی و غرب زدگی نتیجه چنین آسیبی است.

◀ یکی از انتقادات امام متوجه برنامه مدرنیزه شدن کشور در دوره شاه بود که با آن برنامه، ارزشها و باورهای بومی از بین رفته و بجای آن فرهنگ غرب جایگزین گردید.

فصل ششم: مبانی نگرش امام به سیاست خارجی و نظام بین

المللی

◀ ایران بعنوان یک کشور-ملت واحد سیاسی مورد تحلیل در روابط بین الملل دارای مولفه های قدرت زیر است:

۱- ایدئولوژی:

- ۱- اسلام بعنوان عقیده کامل و جامع حاکم بر اندیشه و کارکرد نظام جمهوری اسلامی، شبکه ارزشی نظام را شکل می دهد.
- ۲- مشروعیت نظام از دین حنیف سرچشمه گرفته و اقتدار حکومت که خمیر مایه ارتباط قدرت و سیستم ارزشی است از اسلام نشئت می گیرد.
- ۳- توسعه و گسترش مشارکت واقعی مردم، تقویت روحیه ملی، یکپارچگی مابین ملت ایران با وجود تفاوت های فرهنگی، نژادی و قومی از پیامدهای وجود یک مکتب فکری جامع در حکومت است.

۲- عوامل جغرافیایی

- ۱- ایران بلحاظ وسعت، شکل، مرزها، و وضعیت اقلیمی کشوری منحصر بفرد است.
- ۲- این کشور با ۱۵ همسایه مرز آبی و خاکی دارد.
- ۳- پل ارتباطی بین چهار منطقه
  - شرق مدیترانه
  - خلیج فارس
  - آسیای مرکزی و قفقاز و
  - شبه قاره هند است.

۳- عوامل اجتماعی-انسانی

- ۱- میزان جمعیت: ۷۰ میلیون نفر با نرخ رشد مناسب ۱/۷ درصد.
- ۲- ویژگیهای ملی و روحیه مردم
- ۳- طرز تفکر، خلق و خوی و طرز عمل ایرانیان همواره از برتری کیفی نسبت به دیگر مردمان خبر داده است.
- ۴- روحیه مردم ایران در دشمن ستیزی و حفظ منافع ملی ایران باعث گردید که ایران از جنگ با عراق سربلند بیرون آید.

۴- عوامل سیاسی

- ۱- ساختار حکومتی، شیوه های تصمیم گیری و سیاستگذاری در کشور بگونه ایست که می توان از آنها بعنوان منابع قدرت یاد کرد.
- ۲- نقش رهبری در مدیریت دیپلماسی و ارائه اهداف و خط مشی های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و اجتماعی
- ۳- دولت جمهوری اسلامی ایران دارای ساختار نسبتاً کارآمد و مناسب برای جهت گیری و اعمال سیاست خارجی منسجم است.
- ۴- وجود مراکز و نهادهایی مانند رهبری، ریاست جمهوری، شورای عالی امنیت ملی، مجلس شورای اسلامی و وزارت امور خارجه به کشور این امکان را داده است که خط مشی سیاست خارجی خود را با عنایت به رسالت انقلاب اسلامی، اصول و اهداف نظام، بگونه ای انتخاب نماید که با توجه به توانائی های کشور، حداکثر شانس موفقیت را داشته باشد.
- ۵- اعتبار بین المللی کشور نیز بگونه ایست که می توان گفت با معیارهای کنونی جهانی یعنی توسعه صنعتی، پیشرفت علمی، بالا بودن سطح زندگی و رعایت موازین اخلاق اجتماعی، کشور در سطح مناسبی قرار دارد.

۵- عوامل اقتصادی

- ۱- امکانات اقتصادی هر کشور از معیارهای عمده قدرت ملی بشمار می رود.
- ۲- شاخص های اقتصادی همچون
  - تولید ناخالص ملی
  - درآمد سرانه
  - کمیت و کیفیت تولیدات صنعتی و کشاورزی
  - دسترسی به منابع

۶- عوامل نظامی

- ۱- آنچه که به عناصر جغرافیایی، منابع طبیعی و قابلیت صنعتی اهمیت واقعی میبخشد، آمادگی نظامی است.
- ۲- قدرت ملی هر کشور بستگی مستقیم با وضعیت، توان و آمادگی نیروهای مسلح دارد.

۳- جمهوری اسلامی ایران با دراختیار داشتن نیروهای مسلح قوی و همچنین حمایت مردمی در قالب تشکل بسیج به نوعی سازماندهی شده است که دشمنان نتوانند چشم طمع به خاک ایران داشته باشند.

۴- همچنین ایران از لحاظ سه عامل مهم در بخش نظامی یعنی
-برخورداری از نیروی نظامی نیرومند و بزرگ،
-برخورداری از تاسیسات، صنایع و تکنولوژی پیشرفته نظامی
-برخورداری از روحیه قوی و تجربه کافی و انگیزه برای جنگیدن از موقعیت مناسبی برخوردار است.

۷-سیاست خارجی

- ۱- مجموعه خط مشی ها، تدابیر، روشها و انتخاب موضعی که یک دولت در برخورد با امور و مسائل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی اعمال مینماید.
- ۲- بازتاب اهداف و سیاست های یک دولت در صحنه روابط بین الملل و در ارتباط با سایر دول، جوامع، سازمانهای بین المللی و حرکات سیاسی

نگاه امام به سیاست خارجی:

- ◀ حفظ نظام: برای امام مهمترین موضوع حفظ ایران و نظلم سیاسی آن یعنی جمهوری اسلامی بود.
- ◀ رفع نیازهای نظام: سیاست خارجی برای کمک به نظام جهت رفع نیازهای اساسی مانند نیازهای اقتصادی، سیاسی، فروش نفت و همکاری های نظامی است.
- ◀ تاثیرگذاری بر محیط خارجی: یک سیاست خارجی فعال بر محیط بین المللی تاثیر گذار است.

روندهای مسلط بر اندیشه امام در سیاست خارجی

◀ اسلام

- ۱- خدامحوری
- ۲- دعوت، اساسی ترین موضوع در سیاست خارجی اسلام

- ۳- حفظ دارالاسلام
- ۴- نفی سلطه کافرین بر مومنین
- ۵- امت اسلامی
- ۶- صدور انقلاب اسلامی

◀ منافع ملی ایران

- ۱- استقلال
- ۲- نه شرقی، نه غربی
- ۳- حمایت از اتباع ایرانی
- ۴- منافع ملی ایران

◀ **عمل به تکلیف:** امام در هر حال معتقد بودند که باید وظیفه را انجام داد و از این کار هراسی به خود راه نمی دادند.

-نامه امام به گورباچف

◀ **توجه به قواعد و روش های دیپلماتیک:** در عین حال امام به قواعد و ضوابط دیپلماتیک خود را مقید می دانستند.

◀ **عدم انزوا و توسعه روابط**

”ابرقدرتها و آمریکا خیال می کردند که ایران به واسطه انقلابی که کرده است و میخواهد استقلال و آزادی را که یک مسئله تازه و برخلاف رویه حکومت هاست، بدست آورد، ناچار منزوی خواهد شد. وقتی که منزوی شد، زندگی نمی تواند بکند. دیدید که نشد و ایران روابطش با خارجی ها زیادتیر گردید. حالا به این مطلب افتادند که ما چه کار داریم به دولت ها، این ها همه ظالم و کذا هستند و ما باید با ملت ها روابط داشته باشیم، که این هم نقشه تازه و مسئله بسیار خطرناک و شیطنت دقیقی است. ما باید با همه رابطه داشته باشیم، منتها چند استثناء دارد که الان هم با آنها رابطه نداریم.“